SHAXS TARBIYASIGA YO‘NALTIRILGAN RAQAMLI KONTENTLARNING XALQARO STANDARTLARI VA AMALIYOTGA JORIY ETISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH (OG‘IR NUTQ NUQSONLI BOLALAR BILAN LOGOPEDIK KORREKSION ISHLASH MISOLIDA)

Achilova Sevara Djasirkulovna
"Maxsus pedagogika" kafedra p.f.f.d (PhD), dotsent.
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
+998999945496 achilovasevara85@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23509925

Annotatsiya. *Mazkur maqolada shaxs tarbiyasiga yo'naltirilgan raqamli kontentlarning xalqaro standartlari hamda ularni og'ir nutq nuqsonlari (dizartriya, duduqlanish, rinolaliya, alaliya va afaziya) bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan logopedik korreksion ishga joriy etish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Og'ir nutq nuqsonlari nafaqat nutqning talaffuz, temp-ritm, ovoz va rezonans kabi tashqi jihatlariga, balki til tizimi, muloqot, bilish jarayonlari, shaxslararo munosabatlar va ta'lim faoliyatiga ham ta'sir ko'rsatadi; shu sababli raqamli kontent faqat mashq vositasi emas, balki shaxsning kommunikativ, ijtimoiy va axloqiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi tarbiyaviy muhit unsuri sifatida qaralishi lozim. Maqolada kontentning qulaylik (accessibility), universal dizayn, bolalar huquqlari va ma'lumotlar xavfsizligi bo'yicha xalqaro talablari tahlil qilinib, ularni nutq buzilishining turi va mexanizmiga moslashtirish, kompleks diagnostika, individual korreksion dastur, bosqichma-bosqich ta'sir, fanlararo hamkorlik va monitoring asosida amaliyotga joriy etish mexanizmlari asoslab berilgan. Zamonaviy yondashuvda raqamli kontent nutq nuqsonini faqat talaffuzdagi kamchilik sifatida emas, balki shaxsning kommunikativ va ijtimoiy faoliyatiga ta'sir qiluvchi murakkab holat sifatida baholashga xizmat qilishi zarurligi ta'kidlangan.*

Kalit so‘zlar: *shaxs tarbiyasi, raqamli kontent, xalqaro standartlar, qulaylik (accessibility), universal dizayn, og'ir nutq nuqsonlari, dizartriya, duduqlanish, rinolaliya, alaliya, afaziya, logopedik korreksiya, kommunikativ kompetensiya, individual korreksion dastur.*

Аннотация. *В статье рассматриваются международные стандарты цифрового контента, направленного на воспитание личности, и пути совершенствования механизмов его внедрения в логопедическую коррекционную работу с детьми, имеющими тяжелые нарушения речи (дизартрия, заикание, ринолалия, алалия, афазия). Тяжелые нарушения речи влияют не только на внешние аспекты речи — произношение, темп-ритм, голос и резонанс, но и на языковую систему, общение, познавательные процессы, межличностные отношения и образовательную деятельность. Поэтому цифровой контент следует рассматривать не только как средство тренировки, но и как элемент воспитывающей среды, поддерживающей коммуникативное, социальное и нравственное развитие личности. Проанализированы международные требования к доступности, универсальному дизайну, правам ребенка и защите данных; обоснованы механизмы их внедрения с учетом вида и механизма речевого нарушения на основе комплексной диагностики, индивидуальной коррекционной программы, поэтапного воздействия, междисциплинарного сотрудничества и мониторинга. Подчеркивается необходимость оценки дефекта речи не только как дефекта произношения, но и как сложного состояния, влияющего на коммуникативную и социальную деятельность личности.*

Ключевые слова: *воспитание личности, цифровой контент, международные стандарты, доступность, универсальный дизайн, тяжелые речевые нарушения,*

дизартрия, заикание, ринолалия, алалия, афазия, логопедическая коррекция, коммуникативная компетенция, индивидуальная коррекционная программа.

Abstract. *This article examines international standards for digital content aimed at personality development and upbringing, and ways to improve the mechanisms for implementing them in speech therapy correctional work with children who have severe speech disorders (dysarthria, stuttering, rhinolalia, alalia, and aphasia). Severe speech defects affect not only external aspects of speech such as pronunciation, tempo-rhythm, voice, and resonance, but also the language system, communication, cognitive processes, interpersonal relationships, and educational activities. Digital content should therefore be viewed not merely as a training tool but as an element of an educational environment that supports a child's communicative, social, and moral development. The article analyzes international requirements for accessibility, universal design, children's rights, and data protection, and substantiates implementation mechanisms adapted to the type and mechanism of the speech disorder, based on comprehensive diagnostics, an individual correctional program, step-by-step intervention, interdisciplinary cooperation, and monitoring. It is emphasized that a speech impediment should be evaluated not merely as a defect in pronunciation, but as a complex condition affecting an individual's communicative and social functioning.*

Keywords: *personality upbringing, digital content, international standards, accessibility, universal design, severe speech defects, dysarthria, stuttering, rhinolalia, alalia, aphasia, speech therapy correction, communicative competence, individual correctional program.*

Insonning ijtimoiy hayoti, ta'lim olishi va shaxslararo munosabatlarida nutq muhim kommunikativ vosita hisoblanadi. Nutqning shakllanishidagi buzilishlar bolaning atrofdagilar bilan muloqoti, bilimlarni o'zlashtirishi, o'z fikrini ifodalashi va ijtimoiy muhitga moslashuviga ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli og'ir nutq nuqsonlarini erta aniqlash, ularning tuzilishi va mexanizmlarini chuqur o'rganish hamda samarali korreksion-pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish logopediyaning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy bola uchun raqamli muhit o‘qish, o'ynash va muloqot qilishning ajralmas qismiga aylangan. Bu muhitdagi kontent bolaning bilimi bilan birga qadriyatlariga, o'zini baholashiga, tengdoshlari bilan munosabatiga ham ta'sir qiladi, ya'ni shaxs tarbiyasining omili bo'lib xizmat qiladi. Og'ir nutq nuqsonli bolalar uchun bu ta'sir ikki tomonlama: to'g'ri loyihalangan kontent ularning muloqotga bo'lgan ishtiyoqini oshirishi, ta'limda faol ishtirok etishini ta'minlashi mumkin; qulay bo'lmagan, tezlikka yoki "xatosiz talaffuz"ga asoslangan kontent esa xavotir, muloqotdan qochish va o'ziga ishonchsizlikni kuchaytirishi mumkin. Shu bois raqamli kontent uchun xalqaro standartlarni bilish va ularni nutq buzilishining o'ziga xosligiga moslab amaliyotga joriy etish mexanizmlarini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifadir.

Og'ir nutq nuqsonlari tushunchasi logopediyada nutq faoliyatining bir yoki bir nechta komponentlari jiddiy darajada buzilgan holatlarni ifodalash uchun qo'llanadi. Bunday holatlarda buzilish faqat alohida tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilish bilan cheklanmaydi. Nutqning motor, fonetik-fonematik, leksik-grammatik, semantik, prosodik yoki kommunikativ komponentlari turlicha darajada zararlanishi mumkin.

Bu holat raqamli kontent tanlash va loyihalashda ham turli komponentlarga mo'ljallangan, bir-birini to'ldiruvchi yondashuvlarni talab etadi. Og'ir nutq nuqsonlarini o'rganishda ularning kelib chiqish mexanizmiga alohida e'tibor qaratish zarur. Masalan, dizartriyada asosiy muammo nutq harakatlarini ta'minlovchi nerv-mushak tizimidagi buzilishlar bilan bog'liq bo'lsa, alaliyada nutqning shakllanishi va til tizimini o'zlashtirish jarayoni jiddiy darajada izdan chiqadi. Rinolaliyada nutqning ovoz va rezonans xususiyatlari, duduqlanishda nutq ravonligi, afaziyada esa avval shakllangan til funksiyalarining yo'qolishi yoki buzilishi ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Shundan kelib chiqib, mazkur maqolaning maqsadi shaxs tarbiyasiga yo'naltirilgan raqamli kontentlarning xalqaro standartlarini tahlil qilish hamda og'ir nutq nuqsonlarining asosiy turlari — dizartriya, duduqlanish, rinolaliya, alaliya va afaziyaning xususiyatlarini hisobga olgan holda ularni logopedik korreksion amaliyotga joriy etish mexanizmlarini takomillashtirishning ilmiy-nazariy asoslarini ochib berishdan iborat.

Tadqiqotning metodologik asosini logopediya, maxsus pedagogika, neyropsixologiya, nutq faoliyati psixologiyasi hamda ta'limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash sohasida shakllangan ilmiy yondashuvlar tashkil etadi.

Maqolani tayyorlash jarayonida nazariy tahlil, ilmiy-metodik adabiyotlarni va xalqaro me'yoriy hujjatlarni o'rganish, qiyosiy tahlil, tizimlashtirish va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Nutq nuqsonlarining xususiyatlarini tahlil qilishda ularning etiologiyasi, patogenezi, klinik-pedagogik belgilari, nutq tizimining qaysi komponenti ko'proq zararlanishi va korreksion ta'sir yo'nalishlari mezon sifatida olindi; raqamli kontentni baholashda esa qulaylik, pedagogik maqsadga muvofiqlik, tarbiyaviy yo'nalganlik, xavfsizlik va natijalarni monitoring qilish imkoniyati mezon sifatida qo'llandi.

1. Shaxs tarbiyasiga yo'naltirilgan raqamli kontent va uning xalqaro standartlari

Shaxs tarbiyasiga yo'naltirilgan raqamli kontent deganda bolaning bilim olishi bilan bir qatorda uning kommunikativ madaniyati, ijtimoiy faolligi, o'ziga ishonchi, hamkorlik va hurmat kabi qadriyatlarini shakllantirishga xizmat qiluvchi raqamli o'quv va o'yin materiallari (interaktiv mashqlar, vizual jadvallar, audio-video resurslar, muloqotni qo'llab-quvvatlovchi ilovalar, ta'lim platformalari) tushuniladi. Og'ir nutq nuqsonli bola uchun bunday kontent korreksion maqsad bilan birga tarbiyaviy maqsadni ham amalga oshirishi: muloqotga undashi, muvaffaqiyat tajribasini berishi va bolaning shaxs sifatida qadrlanishini ta'minlashi lozim.

O'zbekistonda bu yo'nalish "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi va ta'lim sohasini raqamlashtirishga qaratilgan me'yoriy hujjatlar bilan bog'lanadi. Biroq nutq nuqsonli bolalar uchun mo'ljallangan raqamli kontentga nisbatan alohida, nutq buzilishining turi va mexanizmini hisobga oluvchi mezonlar tizimi yetarlicha

shakllanmagan. Bu xalqaro umumiy standartlarni logopediya xususiyatlariga moslashtirish zaruratini ko'rsatadi.

2. Raqamli kontentni nutq nuqsonining turi va mexanizmiga moslashtirish

Logopedik diagnostikada nutqning birgina komponentini tekshirish yetarli emas. Diagnostik jarayonda artikulyatsion apparat, nutqiy nafas, ovoz, fonematik idrok, tovush talaffuzi, lug'at boyligi, grammatik tuzilish, bog'langan nutq, nutq tempi va ritmi, kommunikativ faollik kabi ko'rsatkichlar kompleks baholanishi lozim. G.A. Volkovaning 2024 yilgi metodik qo'llanmasida ham bolalarda nutq buzilishlarini differensial diagnostika qilishda dizartriya, alaliya va duduqlanish kabi holatlarni maxsus tekshirish sxemalariga e'tibor qaratilgan. Aynan shu diagnostik natijalar raqamli kontentni tanlash va sozlash uchun asos bo'ladi.

2.1. Dizartriya og'ir nutq nuqsoni sifatida

Dizartriya — nutqning talaffuz tomoni buzilishi bo'lib, uning asosida nutq apparati harakatlarini ta'minlovchi nerv tizimi mexanizmlarining zararlanishi yoki yetarlicha ishlamasligi yotadi. Dizartriyada nafas olish, ovoz hosil qilish, artikulyatsiya, rezonans va prosodika o'zaro bog'liq holda buzilishi mumkin. Zamonaviy klinik-logopedik yondashuvlarda dizartriya nutq harakatlarining kuchi, tezligi, aniqligi, koordinatsiyasi va mushak tonusidagi o'zgarishlar bilan bog'liq neyrogen nutq buzilishi sifatida tavsiflanadi.

Dizartriyaning asosiy belgilariga quyidagilarni kiritish mumkin: tovushlarning noaniq yoki buzib talaffuz qilinishi; artikulyatsion harakatlarning cheklanganligi; nutqiy nafasning buzilishi; ovoz kuchining o'zgarishi; nutq tempi va ritmining buzilishi; intonatsiya va prosodikaning kam ifodalanishi; nutqning tushunarliligi pasayishi. Ayrim holatlarda dizartriyaga nutqdan tashqari motor buzilishlar ham hamroh bo'lishi mumkin. Shu sababli dizartriyani korreksiyalashda faqat tovushlarni qo'yish bilan cheklanib qolish samarali natija bermaydi. Nutqiy nafas, artikulyatsion motorika, ovoz, prosodika va fonematik jarayonlarni ham kompleks rivojlantirish talab etiladi. Logopedik ish shartli ravishda bir nechta yo'nalishda tashkil etiladi: artikulyatsion motorikani rivojlantirish, nutqiy nafasni shakllantirish, ovoz ustida ishlash, tovushlarni aniqlashtirish va avtomatlashtirish, prosodik komponentlarni rivojlantirish hamda bog'langan nutqni takomillashtirish.

Raqamli kontent bo'yicha talablar. Motor qiyinchiliklar mavjudligi sababli interfeys katta tugmalar, sodda boshqaruv, vaqt bo'yicha cheklovsiz bajarish imkoniyati kabi qulaylik talablariga javob berishi kerak. Artikulyatsion mashqlar uchun video-namunalar, nafas va ovoz kuchi bo'yicha vizual teskari aloqa (masalan, ovoz balandligi yoki davomiyligini ko'rsatuvchi indikatorlar), bosqichma-bosqich murakkablashuvchi o'yin topshiriqlari qo'llanishi mumkin. Tarbiyaviy jihatdan bunday kontent bolaga qiyinchilikni yengishda sabr-toqat va o'z yutuqlarini ko'ra olish tajribasini beradi.

2.2. Duduqlanish va uning murakkab xususiyatlari

Duduqlanish nutqning ravonligi va ritmi buzilishi bilan namoyon bo'ladigan nutq nuqsoni bo'lib, nutq jarayonida tovush, bo'g'in yoki so'zlarning takrorlanishi, tovushlarning cho'zilishi yoki nutq oqimida to'xtalishlar kuzatilishi mumkin. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining ICD-11 klinik tavsiflarida rivojlanishga bog'liq nutq ravonligi buzilishi odatda erta bolalik davrida boshlanishi, nutqdagi uzilishlar esa bolaning o'zida nutq qiyinchiligi haqidagi xavotirni kuchaytirishi mumkinligi ko'rsatilgan. Duduqlanishning murakkabligi shundaki, u faqat nutqning motor tomoni bilan cheklanmaydi. Bolada nutq vaziyatiga nisbatan xavotir, muloqotdan qochish, jamoa oldida gapirishdan qo'rqish, o'z nutqiga ortiqcha e'tibor qaratish kabi psixologik reaksiyalar paydo bo'lishi mumkin. Shuning uchun duduqlanishda logopedik korreksiya kompleks xarakterga ega bo'lishi lozim. Nutq tempi va ritmini me'yorlashtirish, nutqiy nafasni muvofiqlashtirish, nutqdagi ortiqcha taranglikni kamaytirish, kommunikativ faollikni qo'llab-quvvatlash muhim vazifalar hisoblanadi. V.I. Seliverstovning duduqlanishga bag'ishlangan ishlarida ham logopedik ta'sirning psixologo-pedagogik jihatlari, duduqlanishning namoyon bo'lish xususiyatlari, uning oldini olish va bartaraf etish masalalari tizimlashtirilgan.

Raqamli kontent bo'yicha talablar. Duduqlanishda xalqaro standartlarning umumiy talablari alohida ehtiyotkorlik bilan qo'llanadi: kontent vaqt bosimini yaratmasligi, bolaning ravonligini "ball" va "xato" ko'rinishida jazolamasligi, nutqni tezlashtirishga undamasligi lozim. Muloqotga zo'riqmasdan qo'shilish imkonini beruvchi, yozma yoki tanlov asosidagi javob variantlari bilan to'ldirilgan, bosqichma-bosqich ommaviy gapirishga tayyorlovchi kontent samarali bo'lishi mumkin. Tarbiyaviy ahamiyati: xavotirni kamaytirish, o'zini qabul qilish va nutqiy vaziyatda erkin ishtirok etish tajribasini shakllantirish.

2.3. Rinolaliyaning nutq tizimidagi o'rni

Rinolaliya — nutqning tovush hosil qilish va rezonans xususiyatlari buzilishi bilan bog'liq nutq nuqsonidir. Unda og'iz va burun bo'shliqlarida havo oqimining normal taqsimlanishi buzilishi natijasida ovozning nosovoy tus olishi, tovushlar talaffuzining o'zgarishi va nutqning tushunarliligi pasayishi mumkin. Rinolaliya ko'pincha artikulyatsion apparatning anatomik-fiziologik xususiyatlari bilan bog'liq bo'ladi. Ayniqsa, tanglay va yuqori lab sohasidagi tug'ma nuqsonlar nutq shakllanishiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Rinolaliyada korreksion ishni tashkil etishda logoped nafaqat tovush talaffuziga, balki nutqiy nafas, ovoz, rezonans va artikulyatsion harakatlarga ham e'tibor qaratishi kerak. Ayrim holatlarda tibbiy mutaxassislar bilan hamkorlik qilish zarurati yuzaga keladi. L.S. Volkova tahriridagi logopediya bo'yicha o'quv manbalarida rinolaliya, dizartriya va alaliya alohida nutq buzilishlari sifatida o'rganilib, ularning differensial belgilariga e'tibor qaratilgan.

Rinolaliyada korreksion jarayon quyidagi yo'nalishlarni qamrab olishi mumkin:

nutqiy nafasni shakllantirish;

artikulyatsion harakatlarni faollashtirish;
ovoz va rezonansni me'yorlashtirish;
buzilgan tovushlarni shakllantirish;
tovushlarni bo'g'in, so'z va gaplarda avtomatlashtirish;
bog'langan nutqni rivojlantirish.

Raqamli kontent bo'yicha talablar. Nafas yo'nalishi, ovoz va talaffuzni ko'rsatuvchi vizual va audio namunalar, mashqlarni tibbiy mutaxassislar tavsiyasiga muvofiq sozlash imkoniyati, ovoz yozuvlarini saqlashda ma'lumotlar maxfiyligi talablariga rioya qilish zarur. Rinolaliyali bolalar tashqi ko'rinish va ovoz tufayli tengdoshlar e'tiboridan xijolat bo'lishi mumkinligini hisobga olib, kontent bolaning qadr-qimmatini himoya qiluvchi, masxara va solishtirishdan xoli bo'lishi shart.

2.4. Alaliya — nutqning tizimli shakllanishidagi murakkab buzilish

Alaliya bolaning eshitishi saqlangan holda nutqning shakllanishi va rivojlanishida jiddiy buzilishlar bilan tavsiflanadi. Alaliyada nutqning barcha tizimiy komponentlari turli darajada zararlanishi mumkin. Alaliyaning murakkabligi uning faqat talaffuz buzilishi emasligida namoyon bo'ladi. Bolada so'z boyligi, grammatik qurilish, fonematik jarayonlar, so'zlarning ma'nosini o'zlashtirish va bog'langan nutqni shakllantirishda qiyinchiliklar kuzatilishi mumkin. Alaliyani diagnostika qilishda bolaning eshitish holati, umumiy psixomotor rivojlanishi, nutqni tushunish darajasi, ekspressiv nutqi, lug'at zaxirasi, grammatik tuzilishi va kommunikativ ehtiyojlari kompleks ravishda o'rganilishi lozim. Logopedik korreksiya jarayonida nutqni bosqichma-bosqich shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Dastlab kommunikativ ehtiyojni faollashtirish, so'z va predmet o'rtasidagi aloqani mustahkamlash, sodda nutqiy birliklarni shakllantirish, keyinchalik grammatik munosabatlar va bog'langan nutqni rivojlantirishga o'tish maqsadga muvofiq. G.A. Volkovaning differensial diagnostikaga bag'ishlangan zamonaviy metodik ishida ham alaliyani boshqa nutq buzilishlaridan ajratish va nutqning turli komponentlarini kompleks tekshirish muhimligiga e'tibor berilgan.

Raqamli kontent bo'yicha talablar. Alaliyada raqamli kontent so'z va predmet, harakat va tasvir o'rtasidagi aloqani mustahkamlovchi multimodal (rasm, tovush, animatsiya) ko'rinishda bo'lishi, lug'at va grammatik tuzilmalar bosqichma-bosqich, UDL tamoyiliga ko'ra bir mazmunni bir necha shaklda taqdim etishi lozim. Kommunikativ ehtiyojni faollashtirish uchun bolaning kundalik hayoti va qiziqishlariga yaqin, o'zaro muloqotni (ota-ona, tengdosh bilan) rag'batlantiruvchi vaziyatli o'yinlar tarbiyaviy jihatdan ham samarali hisoblanadi.

2.5. Afaziya — shakllangan nutqning buzilishi

Afaziya alaliyadan prinsipial jihatdan farq qiladi. Alaliyada nutqning bolalik davrida shakllanishi jiddiy darajada buzilsa, afaziyada avval shakllangan nutq funksiyalari miyadagi organik zararlanish natijasida buziladi yoki qisman yo'qoladi. Afaziyada og'zaki nutqni tushunish va ifodalash, o'qish va yozishning turli

komponentlari zararlanishi mumkin. Amerikaning Speech-Language-Hearing Association ma'lumotlariga ko'ra, afaziya orttirilgan neyrogen til buzilishi bo'lib, ko'pincha miyaning chap yarim sharidagi zararlanishlar bilan bog'liq bo'ladi; unda og'zaki va yozma nutqni ifodalash, og'zaki va yozma nutqni tushunish kabi sohalar turli darajada zararlanishi mumkin. Afaziyaning asosiy sabablari qatoriga insult, bosh miya jarohati va ayrim neyrodegenerativ jarayonlar kirishi mumkin. Korreksion ishda afaziyaning turi va og'irlik darajasi, zararlangan nutq funksiyalari hamda saqlangan imkoniyatlar hisobga olinadi. Afaziyada logopedik reabilitatsiyaning maqsadi faqat alohida so'zlarni qayta tiklash emas, balki shaxsning funksional muloqot imkoniyatlarini kengaytirishdan iborat. Shu sababli zamonaviy yondashuvda korreksion maqsadlar individual ehtiyojlarga muvofiq belgilanadi.

Raqamli kontent bo'yicha talablar. Afaziyada kontent saqlangan imkoniyatlarga tayanishi, o'qish, yozish va og'zaki nutqni alohida sozlash imkonini berishi, shuningdek muqobil va qo'shimcha kommunikatsiya (AAC) vositalari — piktogrammalar, tasvirli lug'atlar, ovoz chiqarib o'qish funksiyalari bilan uyg'unlashishi lozim. Mazmun shaxsning o'z hayoti, oilasi va ijtimoiy rollariga tegishli bo'lsa, funksional muloqot va shaxsiy qadr-qimmat tuyg'usi mustahkamlanadi.

3. Differensial diagnostika va individual yondashuv — kontentni joriy etishning asosi

Og'ir nutq nuqsonlarini korreksiyalashda eng muhim masalalardan biri — differensial diagnostika va individual yondashuvni ta'minlashdir. Bir qarashda o'xshash ko'ringan nutqiy belgilar turli mexanizmlarga ega bo'lishi mumkin. Masalan, dizartriya va rinolaliyada tovush talaffuzi buzilishi kuzatilishi mumkin, ammo ularning patogenetik mexanizmlari bir xil emas. Xuddi shuningdek, alaliya va afaziyada til funksiyalari buzilishi kuzatilsa-da, ular nutqning shakllanish bosqichi va buzilish mexanizmi bilan farq qiladi.

Dizartriyada nutq apparati harakatlarining neyromotor buzilishi ustuvor bo'lsa, afaziyada asosiy muammo til tizimining miyadagi neyron tarmoqlari faoliyati buzilishi bilan bog'liq. Duduqlanishda esa nutqning mazmuni saqlangan bo'lsa-da, uning ravonligi va ritmi buziladi. Shu sababli bunday bolalar bilan ishlashda nutqni mexanik ravishda tezlashtirish yoki ularni doimo xatosiz gapirishga majburlash emas, balki nutqiy vaziyatda erkin va samarali ishtirok etish imkoniyatini kengaytirish muhimdir. Bu qoida raqamli kontentga ham to'liq tegishli: bir xil ilova yoki platforma barcha nutq buzilishlari uchun bir xil samarali bo'lmaydi. Bir xil ko'rinishdagi "talaffuzni baholovchi" funksiya dizartriyada motor imkoniyatlarga mos kelmasligi, duduqlanishda esa xavotirni oshirishi mumkin. Shuning uchun kontent tanlash differensial diagnostika xulosasiga tayanishi lozim. Shu nuqtai nazardan, bo'lajak logopedlarni tayyorlash jarayonida faqat nazariy bilimlarni berish

bilan cheklanib qolmasdan, ularda quyidagi kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish muhim:

og'ir nutq nuqsonlarini differensial diagnostika qilish;

nutq buzilishining mexanizm va simptomlarini aniqlash;

individual korreksion dastur tuzish;

logopedik ta'sir usullarini nutq nuqsoniga moslashtirish;

zamonaviy diagnostik va raqamli vositalardan foydalanish hamda ularning xalqaro standartlarga muvofiqligini baholash;

ota-ona va pedagoglar bilan hamkorlik qilish;

zarur hollarda nevrolog, psixolog, otorinolaringolog, jarroh va boshqa mutaxassislar bilan hamkorlikda ishlash;

korreksion jarayon natijalarini monitoring qilish.

Og'ir nutq nuqsonlari bo'lgan shaxs bilan ishlashda logopedning vazifasi faqat "to'g'ri talaffuz"ni shakllantirishdan iborat emas. Asosiy maqsad shaxsning funksional nutqiy va kommunikativ imkoniyatlarini kengaytirish, uning ta'lim va ijtimoiy muhitda faol ishtirok etishini ta'minlashdan iborat bo'lishi lozim. Raqamli kontent ham aynan shu maqsadga: shaxsni rivojlantirish va tarbiyalashga xizmat qilganda o'zini oqlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. БоксисР.М.О сущности и лечении заикания у детей дошкольного возраста. //лечение душевнобольных. – М., 1940. 279-290- стр
2. Achilova S.J. Logopediya // darslik. Chirchiq 2025 yil, 139-143 bet.
3. Achilova S.J. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida og'ir nutq nuqsonli bolalar bilan ishlashda logopedik shoxobchaning o'rni. "Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ijtimoiyemotsional ta'lim metodikalarini joriy etish: muammolar va yechimlar" mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallar to'plami 2025-yil 16-sentabr. 481-483 bet.
4. Achilova S.J. Factors And Principles Of Preparing Future Speech Therapists To Work With Children With Severe Speech Impairments. 6th INTERNATIONAL BLACK SEA SCIENTIFIC RESEARCH AND INNOVATION CONGRESS. 386-390 bet. 2025.
5. Achilova Sevara Djasirkulovna. MECHANISMS OF CREATING A PROFESSIONAL INFORMATION ENVIRONMENT IN PREPARING FUTURE LOGICAL THERAPISTS TO WORK WITH CHILDREN WITH SEVERE SPEECH DISORDERS. Modern American Journal of Social Sciences and Humanities, ISSN (E): 3067-8153, Volume 01, Issue 07, October, 2025.